

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
In the Name of Allah, the Compassionate the Merciful

نقش وراثت و عوامل محیطی در تربیت دینی کودک و نوجوان از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی

محمد لطیف محبی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالتذگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روزکردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

۱۹	فصل اول: نقش وراثت در تربیت دینی کودک و نوجوان
۱۹	مقدمه
۲۲	کلیات
۲۲	مفاهیم
۲۴	قلمرو و گستره
۲۴	بررسی وراثت از منظر علمی
۲۴	نقش و اهمیت وراثت
۲۵	نظریه‌های رشد
۲۶	مراحل رشد
۲۶	یک - مرحله لقاح تا تولد
۲۶	تأثیر ژنتیک بر رشد
۲۷	علم ژنتیک و وراثت
۲۷	اصول وراثت
۲۷	فرایند کشف سلول؛ کروموزوم و ژن
۳۰	فرایند تقسیم سلولی افزایشی
۳۰	فرایند تقسیم سلولی کاهش‌ی
۳۱	فرایند بارورسازی
۳۱	مرحله کشف ژن‌ها

۳۱. چيستی علم ژنتیک _____
۳۲. رمز ژنتیکی _____
۳۳. کمیت و تعداد ژن‌ها _____
۳۴. افزایش تنوع ژنتیکی _____
۳۴. تغییر حالت ژن‌ها (مکانیسم‌های انتقال صفات) _____
۳۵. مبنای تغییر جنسیت _____
۳۶. اول: دوره نطفه‌ای _____
۳۶. اصول رشد _____
۳۷. دوم: دوره و مرحله رویان _____
۳۸. سامانه زنده‌نگهدارنده رویان: (آمنیوتیک، بند ناف و جفت) _____
۳۹. سوم: دوره جنینی _____
۴۴. تأثیر محیط بر رشد جنین _____
۴۶. داروها _____
۴۶. ناسازگاری گروه‌های خونی والدین _____
۴۶. بیماری‌های وابسته به مادر _____
۴۷. رژیم غذای مادر و تغذیه _____
۴۷. حالات هیجانی و فشار روانی _____
۴۸. سن مادر _____
۴۹. عامل وابسته به پدر _____
۴۹. رشد جسمی در مرحله (لقاح تا تولد) _____
۴۹. فرایندهای رشد جسمانی _____
۵۰. رشد شناختی _____
۵۱. رشد روانی - اجتماعی _____
۵۱. دو. مرحله (لقاح تا تولد) از منظر اسلام _____
۵۱. نقش عامل وراثت، در رشد _____
۵۱. قرآن و تأثیر وراثت بر رشد _____

- داستان مریم و نقش وراثت در تربیت ۵۵
- نقش منفی وراثت در رشد و تربیت ۵۶
- نقش مثبت وراثت در انتقال صفات کمالیه ۵۷
- وراثت از دیدگاه روایات ۵۷
- نقش محیط در مرحله (لقاح تا تولد) ۶۳
- انتخاب همسر شایسته ۶۴
- رعایت آداب مباشرت ۶۵
- نقش پدر در انتقال وراثت ۶۷
- نقش مادر در وراثت ۶۷
- تغذیه مادر ۶۸
- مراحل رشد پیش از تولد در اسلام ۷۰
- چیستی نطفه؟ ۷۲
- مرحله «مضغه» ۷۵
- مرحله عظام ۷۶
- مرحله روحی - روانی ۷۷
- دو. مرحله تولد تا سه سالگی (طفولیت و نوپایی) ۷۸
- نقش وراثت در رشد ۷۸
- وراثت و نوزاد ۷۹
- کارکردهای مغز ۸۰
۱. تقسیم و تخصصی شدن مسؤولیت ها ۸۰
۲. بازتاب های اولیه ۸۰
- تأثیر محیط بر رشد در مرحله دوم ۸۱
- رشد ادراک و حواس ۸۱
- رشد نوزاد در دوره (طفولیت و نوپایی) ۸۲
- رشد جسمانی ۸۲
- رشد حرکتی ۸۳

- ۸۳ - رشد شناختی _____
- ۸۴ - شاخصه‌ها و مفروضات مکتب شناخت‌گراها _____
- ۸۵ - رشد اخلاقی با محوریت دوره حسی - حرکتی پیازه _____
- ۸۸ - رشد عاطفی و روانی _____
- ۸۹ - رشد اجتماعی _____
- ۸۹ - رفتار اجتماعی اولیه کودک _____
- ۸۹ - تعامل وراثت و محیط در مرحله دوم از دیدگاه اسلام _____
- ۹۰ - ۱. شیر مادر _____
- ۹۱ - ۲. بازی و تحرک بدنی _____
- ۹۱ - ۳. تجربه و تربیت _____
- ۹۱ - ۴. انتخاب نام نیکو _____
- ۹۲ - ۵. رشد عواطف کودک _____
- ۹۲ - سه . دوره سه تا شش سالگی (اوایل کودکی) _____
- ۹۲ - رشد جسمی _____
- ۹۴ - رشد و مهارت‌های حرکتی _____
- ۹۴ - رشد شناختی _____
- ۹۶ - رشد گویای _____
- ۹۷ - رشد روانی - اجتماعی _____
- ۹۸ - رشد اخلاقی و تحول دین‌داری _____
- ۱۰۱ - بررسی نقش وراثت و تربیت _____
- ۱۰۲ - نقش وراثت و تربیت از دیدگاه اسلام _____
- ۱۰۳ - بررسی نقش فطرت در رشد کودک _____
- ۱۰۴ - معنای فطرت _____
- ۱۰۵ - حوزه‌های فطرت در انسان _____
- ۱۰۶ - فطرت در روایات _____
- ۱۰۶ - قلمرو فطرت _____

- الف) فطریات شناختی و اعتقادی در روایات ۱۰۶
۱. معرفت خداوند ۱۰۶
۲. توحید مطلق ۱۰۷
- ب) فطرت گرایشی ۱۰۹
- برخی مصادیق فطرت گرایشی در روایات ۱۱۰
۱. فطرت عزت طلبی ۱۱۰
۲. فطرت آرایش و زیبایی ۱۱۱
۳. فطرت اخلاقی زیستن ۱۱۱
۴. فطریات عملی و رفتاری ۱۱۲
۵. فطرت کرامت خواهی ۱۱۲
۶. فطرت علم دوستی ۱۱۳
۷. فطرت دوری از دنائت، نقص و شر ۱۱۴
- دلالت های تربیتی عامل فطرت ۱۱۶
- چهار - دوره شش تا یازده سالگی (میان کودکی) ۱۱۷
- تحول بدنی و جسمی ۱۱۷
- رشد شخصیت ۱۱۸
- تحول روانی - اجتماعی ۱۱۸
- رشد شناختی ۱۲۰
- تحول و رشد اخلاقی ۱۲۱
- اسلام و دوره اطاعت ۱۲۲
- اقوال فقیهان درباره سن تمیز (سن درک و رشد عقلی) ۱۲۳
- دوره اطاعت و تأدیب ۱۲۳
- نقش و کارکرد دین در زندگی ۱۲۴
- اهداف تربیت دینی ۱۳۳
- تعریف هدف ۱۳۳
- اهداف تربیت دینی ۱۳۴

۱۳۴. مشخصات هدف‌ها
۱۳۶. موضوعات و محتوای تربیت دینی
۱۳۶. ۱. آموزش خلاصه از معارف اسلامی
۱۳۷. ۲. آموزش عملی احکام و فروع دینی
۱۳۸. ۳. آموزش نماز
۱۴۰. ۴. آموزش قرآن
۱۴۱. ۵. آموزش خواندن و نوشتن
۱۴۲. ۶. آموزش آداب معاشرت و اخلاق اجتماعی
۱۴۳. ۷. آموزش مهارت‌های مفید و کاربردی
۱۴۵. علل گرایش به دین
۱۴۶. ویژگی‌ها در بعد عاطفی
۱۴۷. تکالیف کودک در دوره اطاعت
۱۵۰. پنج. یازده تا بیست سالگی (نوجوانی)
۱۵۳. رشد شناختی
۱۵۴. رشد جسمانی
۱۵۵. رشد اجتماعی - هیجانی
۱۵۶. رشد هویت
۱۵۶. رشد فرهنگی
۱۵۷. رشد اخلاقی
۱۵۷. رشد اخلاق و تحول دین‌داری
۱۵۹. اصول حاکم بر رشد
۱۶۰. ویژگی‌های عمومی دوران نوجوانی
۱۶۱. نیازهای خاص نوجوان
۱۶۱. نیازهای عمومی نوجوان و جوان
۱۶۵. دلایل اهمیت هم‌سالان
۱۶۶. - اسلام و نوجوانی

- نقش اراده و انتخاب در رشد نوجوان ۱۶۸
- کاربردهای مختلف واژه اختیار ۱۶۹
- مؤلفه‌های اختیار ۱۷۰
- نقش اراده در رشد شخصیت ۱۷۰
- شاخص‌های رشد و تحول ارادی ۱۷۰
- اراده، ابزار تغییر و اصلاح ۱۷۱
- جایگاه اراده در روان‌شناسی شخصیت ۱۷۲
- اراده و اختیار در آیات ۱۷۳
- آیات امتحان و ابتلا ۱۷۴
- آیات انذار و تبشیر، وعد و وعید، مدح و نکوهش ۱۷۵
- اراده و کرامت اکتسابی ۱۷۵
- آیات دال بر منع اکراه ۱۷۶
- اراده در روایات اسلامی ۱۷۶
- دلایل عینی و تجربی ۱۷۷
- الف) ندامت (پشیمانی) ۱۷۷
- ب) احساس مسئولیت ۱۷۸
- ج) ننگ و عار ۱۷۸
- د) اختلاف انگیزه‌های انجام تکالیف ۱۷۹
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۱۸۰
- فصل دوم: نقش عوامل محیطی در تربیت دینی کودک و نوجوان ۱۸۳
- مقدمه ۱۸۳
- اهمیت نظریه سیستم‌های بوم‌شناختی ۱۸۳
- تعریف نظریه سیستم‌های بوم‌شناختی ۱۸۵
- تبیین نظریه زیستی - بوم‌شناختی ۱۸۵
- ویژگی‌های نظریه بوم‌شناختی ۱۸۶
۱. درهم تنیدگی ۱۸۶

۱۸۶. تعامل دو و چندسویه _____
۱۸۷. خدمات نظریه _____
۱۸۷. سیستم پویا و در حال تغییر _____
۱۹۰. خرده‌سامانه _____
۱۹۰. ویژگی‌های این مرحله _____
۱۹۱. دوستان و هم‌سالان _____
۱۹۳. اثرات مثبت و منفی هم‌سالان _____
۱۹۴. هم‌سالان در دوره نوجوانی _____
۱۹۵. نقش خواهران و برادران _____
۱۹۶. مدرسه _____
۱۹۸. معلم و کلاس درس _____
۱۹۹. معلمان و شاگردان به عنوان شرکای یادگیری _____
۱۹۹. تعامل معلم - شاگرد _____
۲۰۱. کلاس‌های همگون و شکاف بین دانش‌آموزان _____
۲۰۱. اداره کلاس _____
۲۰۲. محیط فیزیکی کلاس _____
۲۰۲. تکنولوژی آموزشی _____
۲۰۳. میان‌سامانه یا مزوسیستم _____
۲۰۴. تعارضات خانوادگی و جو حمایتی - انتقادی _____
۲۰۴. روابط مثبت فرزند با اجتماع تابع مدرسه _____
۲۰۵. تعادل در رابطه میان تجارب خانواده و هم‌سالان _____
۲۰۶. برون‌سامانه یا اگزوسیستم _____
۲۰۸. کلان‌سامانه یا ماکروسیستم _____
۲۱۰. فرهنگ و هنجارها _____
۲۱۰. شکل‌ها و صورت‌های هنجارهای فرهنگی _____
۲۱۰. ارزش‌ها _____

۲. آداب و رسوم ۲۱۰
۳. عرف ۲۱۰
۴. قوانین ۲۱۱
- نظریه اجتماعی - فرهنگی لئو ویگوتسکی ۱۹۳۴ - ۱۸۹۶ ۲۱۱
۵. گاه‌سامانه یا کروئوسیستم ۲۱۳
- بررسی نظریه ۲۱۴
- خدمات نظریه ۲۱۴
- کاستی‌های نظریه ۲۱۵
- نقش عوامل محیطی از دیدگاه اسلام ۲۱۶
- عوامل مؤثر بر تربیت از دیدگاه اسلام ۲۱۶
- الف) خانواده ۲۱۶
- خانواده و نقش اثباتی ۲۱۶
- خانواده و نقش سلب ۲۱۷
- نداشتن توجه به تربیت کودکان و نوجوانان ۲۱۷
۲. ادبیات و رفتار غیرعلمی ۲۱۸
۳. تبعیض میان فرزندان دختر و پسر ۲۱۹
- ب) دوستان و هم‌سالان ۲۲۰
- ج) حاکمان ۲۲۱
- د) عوامل فرهنگی ۲۲۲
- ویژگی‌های عوامل تربیت (والدین، معلمان و مربیان) ۲۲۵
- الف) ویژگی‌های شناختی ۲۲۵
۱. تخصص و علم ۲۲۵
۲. شناخت تفاوت‌های فردی ۲۳۳
- پیام‌های حدیث ۲۳۵
۳. شناخت ابزارهای هدایت و اهداف ۲۴۲
۴. نگاه به آینده (عاقبت‌نگری) ۲۴۴

- ۲۴۵ . ۵. موقعیت‌شناسی _____
- ۲۴۷ . ویژگی‌های منشی _____
- ۲۴۸ . الف) اخلاق نیکو _____
- ۲۵۳ . ب) کرامت نفس _____
- ۲۵۵ . ج) اعتماد به نفس _____
- ۲۵۶ . آثار اعتماد به نفس _____
- ۲۵۶ . د) مدیریت احساسات و هیجانات _____
- ۲۵۷ . پیامدهای عدم مدیریت هیجانات _____
- ۲۵۷ . - منفی بافی و بدبینی _____
- ۲۵۹ . ه). تواضع و فروتنی _____
- ۲۶۰ . و) رعایت تقوای الهی _____
- ۲۶۱ . ز) گذشت و چشم‌پوشی _____
- ۲۶۲ . ح) رأفت و مهربانی _____
- ۲۶۳ . ط) خیرخواهی _____
- ۲۶۳ . ی) یاد خدا _____
- ۲۶۴ . ک) انتقادپذیری _____
- ۲۶۵ . فواید انتقاد _____
- ۲۶۶ . ویژگی‌های انگیزشی و عاطفی _____
- ۲۶۶ . الف) توجه به اصل عاطفه و احساس _____
- ۲۶۹ . مصادیق احساس و عواطف در قرآن _____
- ۲۶۹ . ۱. توجه به نقاط مثبت (مثبت‌اندیشی) _____
- ۲۷۱ . ۲. تربیت بدون سرزنش _____
- ۲۷۱ . ۳. جذابیت _____
- ۲۷۲ . ۴. پاسخ بدی را با خوبی دادن _____
- ۲۷۳ . ۵. اراده و استقلال _____
- ۲۷۳ . ۶. قدردانی _____

۲۷۴. قبول درخواست‌های منطقی
۲۷۵. برقراری ارتباط سازنده
۲۷۷. گوش دادن
۲۷۹. محبت (ب)
۲۸۱. تفریح و سرگرمی (ج)
۲۸۴. ویژگی‌های کنشی و رفتاری
۲۸۴. نظم و انضباط (الف)
۲۸۶. اعتدال (ب)
۲۸۸. مشورت (ج)
۲۹۰. فواید مشاوره در اسلام
۲۹۱. روابط دوستانه (د)
۲۹۱. توجه ویژه به نگارش و پژوهش (ه)
۲۹۳. قدرت (و)
۲۹۶. نشانه‌های سعه صدر
۲۹۷. ارزشیابی عادلانه (ح)
۲۹۹. عمل و رفتار صالح (ط)
۳۰۱. عوامل انسانی و اختلالات روان‌شناختی
۳۰۱. کم‌رویی (۱)
۳۰۲. پرخاشگری (۲)
۳۰۳. نظریات پرخاشگری
۳۰۳. نظریه فطری و ذاتی (الف)
۳۰۳. نظریه اکتسابی (ب)
۳۰۴. نظریه شناختی (ج)
۳۰۴. عوامل تقویت‌کننده پرخاشگری
۳۰۵. افسردگی (۳)
۳۰۶. احساس حقارت (۴)

۳۰۷. ۵. وسواس _____
۳۰۸. انواع وسواس _____
۳۰۹. ۶. اختلال اضطرابی _____
۳۰۹. انواع اضطراب _____
۳۱۱. ۷. خرافات‌گرایی _____
۳۱۱. عوامل خرافات _____
۳۱۲. مشکلات تحصیلی _____
۳۱۳. ۹. محتوا _____
۳۱۶. الف) دوره هفت تا دوازده _____
۳۱۷. ب) دوره دوازده تا هیجده سالگی _____
۳۱۸. ۱۰. معلم _____
۳۱۹. ۱۱. تعارض میان کانون‌های تربیتی _____
۳۱۹. الف) اعتماد خانواده‌ها به مدرسه _____
۳۱۹. ب) اعتماد به زمینه‌های قبلی و خانوادگی _____
۳۲۰. ج) وجود رسانه‌های تصویری و شنیداری، شبکه‌های اجتماعی، مبلغان مساجد _____
۳۲۱. د) عدم ارتباط میان حوزه و دانشگاه _____
۳۲۲. اصول و روش‌های تربیتی _____
۳۲۳. - اصول تربیت _____
۳۲۳. ۱. تربیت جسم توأم با روح _____
۳۲۴. ۲. توجه به توانایی‌ها و ناتوانایی‌ها _____
۳۲۸. ۵. توجه به علایق کودک _____
۳۲۹. ۶. تمرین و تکرار _____
۳۳۱. ۷. توجه به ساحت‌های مختلف _____
۳۳۱. ۸. همسویی ساحت‌ها _____
۳۳۲. ۹. توجه به نیازهای اساسی _____
۳۳۳. ۱۰. برنامه‌ریزی _____

- ۳۳۳ _____ ۱۱. آسان‌گیری
- ۳۳۴ _____ ۱۲. اعتدال
- ۳۳۵ _____ ۱۳. کیفیت
- ۳۳۷ _____ ۱۴. توجه به زمان
- ۳۳۹ _____ روش‌های تربیت
- ۳۴۰ _____ مفهوم روش
- ۳۴۱ _____ الف) روش‌های شناختی
- ۳۴۱ _____ ۱. اعطای شناخت و بینش
- ۳۴۲ _____ ۲. موعظه و نصیحت
- ۳۴۳ _____ تفاوت حکمت و موعظه و جدال احسن
- ۳۴۴ _____ تفاوت جدال احسن با برهان
- ۳۴۵ _____ ۳. روش تذکر و یادآوری
- ۳۴۶ _____ ۴. تمثیل
- ۳۴۷ _____ ۵. داستان و قصه
- ۳۴۹ _____ روش‌های عاطفی
- ۳۵۲ _____ ۱. احترام و تکریم
- ۳۵۳ _____ ۲. تشویق و تنبیه
- ۳۵۶ _____ ۳. تبشیر و انداز
- ۳۵۹ _____ ۴. محبت
- ۳۶۳ _____ ۵. تغافل
- ۳۶۴ _____ ۶. تنوع و تکرار
- ۳۶۷ _____ روش‌های رفتاری
- ۳۶۸ _____ ۱. الگودهی
- ۳۷۱ _____ ۲. تغییر موقعیت
- ۳۷۴ _____ ۳. تأمین نیازها
- ۳۷۸ _____ ۴. معکوس کردن عادت

- ۳۷۹ _____ فواید عادت به گفتار و رفتارهای مطلوب
- ۳۸۰ _____ ۵. سالم‌سازی محیط
- ۳۸۳ _____ ۶. فضا و محیط مذهبی
- ۳۸۶ _____ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
- ۳۸۹ _____ منابع